

Nr 13.

Ankom till riksdagens kansli den 1 april 1932 kl. 6 e. m.

*Konstitutionsutskottets memorial angående fullbordad granskning
av de i statsrådet förda protokoll.*

Till konstitutionsutskottet hava på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1931 till och med den 10 januari 1932 i statsrådet förda protokoll, nämligen över *justitiedepartementsärenden* från och med den 14 januari 1931 till och med den 8 januari 1932;

justitieärenden från och med den 14 januari 1931 till och med den 31 december samma år;

utrikesdepartementsärenden från och med den 14 januari 1931 till och med den 8 januari 1932;

försvarsärenden från och med den 14 januari 1931 till och med den 8 januari 1932;

socialärenden från och med den 14 januari 1931 till och med den 8 januari 1932;

kommunikationsärenden från och med den 14 januari 1931 till och med den 8 januari 1932;

finansärenden från och med den 14 januari 1931 till och med den 8 januari 1932;

ecklesiastikärenden från och med den 14 januari 1931 till och med den 8 januari 1932;

jordbruksärenden från och med den 14 januari 1931 till och med den 8 januari 1932; samt

handelsärenden från och med den 14 januari 1931 till och med den 8 januari 1932.

Därjämte hava på därom särskilt gjord framställning till utskottet överlämnats utdrag av det över socialärenden den 19 februari 1932 förda protokoll, i vad det avser en av generallöjtnanten B. O. C. Munck ledd organisations förvärv av skjutvapen och ammunition.

Slutligen hava från utskottet framställningar gjorts om överlämnande *dels* av det eller de protokoll i kommandomål, som må hava förts angående kommandering av andre läraren vid krigsskolan C. O. Boman att tjänstgöra vid generalstab, *dels ock* av det eller de särskilda protokoll, som må hava förts i statsrådet angående det möte mellan svenska, danska och norska utrikesministrarna, som ägde rum i Köpenhamn den 6 och 7 januari 1932 för överläggning rörande vissa handelspolitiska frågor, samt angående meddelanden under år 1931 till svenska beskickningar angående Sveriges bibehållande av guldmyntfoten; men har upplysning vunnits, att sådana protokoll icke föreligga.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll och protokollsutdrag, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits och nu fullbordats,

har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen;

varemot utskottet

funnit följande ärenden vara av beskaffenhet att böra jämlikt § 107 regeringsformen hos riksdagen anmälas.

Innan utskottet övergår till dessa ärenden, anser sig utskottet böra erinra om att utskottet i sitt memorial, nr 9, till 1931 års riksdag angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll gjort anmälan enligt § 107 regeringsformen mot statsminister Ekman i anledning av att denne efter utnämningen till medlem av statsrådet fortsatt att utöva ledamot- och ordförandeskapet i styrelsen för Svenska bostadskreditkassan, till vilken befattning han före tillträdet av statsministerämbetet av Kungl. Maj:t förordnats för en tid av tre år — samt härför uppburit arvode, 5,000 kronor per år. I följd härav har utskottet funnit sig föranlåtet bringa till riksdagens kännedom, att utskottet vid läsningen av statsrådsprotokollen över finansärenden uppmärksammat, att statsminister Ekman, som anmält jäv vid behandlingen i statsrådet den 13 mars, den 24 april, den 30 april, den 29 maj, den 26 juni, den 30 oktober och den 13 november 1931 av ärenden angående Svenska bostadskreditkassan eller angående bostadskreditföreningar, fortfarande att under hela året 1931, med åtnjutande av fastställt arvode, utöva ledamot- och ordförandeskapet i kassans styrelse.

Närvarande: Herrar *Reuterskiöld, Sävström, K. J. Ekman***, *David Bergström, greve Spens, Sundberg, Vennerström, Sandegård**, *Larsén, P. Sandström, Karl A. Johanson**, *Magnusson i Tumhult**, *Engberg, Gustafson i Kasenberg, Jansson i Edsbäcken, Anderson i Norrköping***, *Lindmark, Karlsson i Vadstena**, *Fast** och *Petersson i Broaryd*.

* Ej närvarande vid justeringen.

** Avstod från att rösta vid ärendets avgörande och deltog ej i justeringen.

1:o.

(Protokoll över ecklesiastikärenden.)

Enligt 1930 års lag om församlingsstyrelse (1 §) må två eller flera församlingar eller delar av skilda församlingar för vården om de i samma lag avsedda angelägenheterna eller vissa av dem förenas till en kyrklig samfällighet; om bildande av dylik samfällighet förordnar Kungl. Maj:t; beträffande samfälligheten skall med avseende å vården om gemensamma angelägenheter, i den mån ej annat är föreskrivet, i tillämpliga delar gälla vad i församlingsstyrelselagen stadgas om församling. Erfordras särskilda föreskrifter om tillämpning av lagen med avseende å kyrklig samfällighet meddelas sådana föreskrifter av Kungl. Maj:t (6 §).

Kungl. Maj:t har med stöd av lagen om församlingsstyrelse under år 1931 i ett sextiotal fall förordnat om bildande av kyrkliga samfälligheter. Flertalet av dessa beslut hava fattats den 18 juli nämnda år på föredragning av chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Stadener, och den 8 augusti samma år på föredragning av statsrådet Holmbäck. I inemot hälften av dessa fall hava några särskilda föreskrifter icke lämnats utöver församlingsstyrelselagens bestämmelser, men i de återstående fallen hava särskilda stadgor fastställts. Till grund för dessa stadgor ligga inom ecklesiastikdepartementet i förväg till ledning upprättade promemorior, innefattande utkast till särskilda föreskrifter, genom vilka bland annat skulle bestämmas kyrkorådets i kyrklig samfällighet (samfällt kyrkoråds) organisation såväl beträffande antalet ledamöter i detsamma och det antal medlemmar, vilket skulle utses från varje församling i samfälligheten, som ock beträffande valbarhet till ledamot av kyrkorådet. I detta sista hänseende har föreslagits, att valbarheten skulle vara begränsad till ledamöter av vederbörande församlingars kyrkoråd. Sålunda har i utkastet till stadga för den kyrkliga samfälligheten i Eskilstuna upptagits följande bestämmelse: »Kyrkofullmäktige välja till ledamöter i samfällda kyrkorådet från en var av de särskilda församlingarna tre av ledamöterna i församlingens kyrkoråd.»

Över de förut nämnda inom ecklesiastikdepartementet utarbetade promemoriorna med utkast till stadgor hava hörts dels kammarkollegium, dels vederbörande församlingar var för sig, dels församlingarna å gemensam kyrkostämma, dels ock vederbörande domkapitel och länsstyrelse.

Kammarkollegium har härvid anført, att kollegium funnit övervägande skäl tala för den meningen, att såväl de i församlingsstyrelselagen givna bestämmelserna, vilka direkt hava avseende på kyrklig samfällighet, som de i samma lag för församlingar givna föreskrifterna, vilka — subsidiärt — äro att tillämpa å dylika samfälligheter, avsetts skola vara av tvingande natur och att följaktligen de särskilda föreskrifter, som omförmälas i 6 § i lagen, icke kunna givas en saklig eller rättslig innebörd, som strider mot de nyss nämnda bestämmelserna. Med utgångspunkt härifrån har kammarkollegium funnit det

tillkomma samfällighetens beslutande organ att bestämma antalet ledamöter av samfällda kyrkorådet samt ansett den i utkasten till stadgor uppställda fordran, att samfällighetens kyrkoråd skulle utses bland ledamöterna av de särskilda församlingarnas kyrkoråd, stridande mot församlingsstyrelselagens bestämmelser.

Övriga hörda myndigheter hava i allmänhet icke gjort några erinringar mot de på remiss utsända förslagen. I de fall, då inga erinringar gjorts, hava stadgorna, där sådana ansetts böra meddelas, upptagit bestämmelser angående organisation av kyrkoråden för de kyrkliga samfälligheterna i sak överensstämmande med de inom departementet uppgjorda utkasten. I vissa fall hava likvisst erinringar gjorts mot de i utkasten upptagna bestämmelserna angående kyrkorådens organisation. I regel hava dessa dock icke hänfört sig till frågan om Kungl. Maj:ts behörighet att meddela dylika särskilda föreskrifter utan varit begränsade till ett förordnande av ett förändrat antal medlemmar av samfällda kyrkorådet eller (och) en annan fördelning av ledamotsantalet mellan de olika församlingarna i samfälligheter. Kungl. Maj:t har i följd av dessa gjorda erinringar även vidtagit jämkningar i de slutligen meddelade särskilda föreskrifterna. Sålunda har Kungl. Maj:t i anledning av en framställning av vederbörande församlingar i Eskilstuna höjt antalet medlemmar av samfällda kyrkorådet från sex till tolv samt beslutat, att sex i stället för tre ledamöter från vederbörande församlingars kyrkoråd skola utses till medlemmar av samfällda kyrkorådet. I den meddelade stadgan för denna samfällighet föreskrives följande: »Kyrkofullmäktige välja till ledamöter i samfällda kyrkorådet bland ledamöterna i de särskilda församlingarnas kyrkoråd tolv personer, hälften från vardera församlingen.» I några fall hava dock erinringar riktats även mot de i utkasten upptagna bestämmelserna, att ledamöterna av samfällda kyrkorådet skulle utses bland medlemmarna i de särskilda församlingarnas kyrkoråd. Bland annat har en dylik erinran riktats mot förslaget angående stadga för den kyrkliga samfälligheten i Norrköping. I yttranden i ärendet har uttalats en önskan om att medlemmarna av samfällda kyrkorådet i stället för att utses bland ledamöterna i de särskilda församlingarnas kyrkoråd skulle utses bland medlemmarna av samfällighetens fullmäktigeförsamling. I följd härav har i stadgan för samfälligheten införts bestämmelsen, att fullmäktige »inom sig» till ledamöter i samfällighetens kyrkoråd skola välja två personer från envar av församlingarna, »därvid företräde bör lämnas dem, som tillika äro medlemmar av församlingens kyrkoråd». I de övriga av sist berörda fall, i vilka erinringar framställts, hava dessa gått i den riktningen, att samfällighetens fullmäktigeförsamling (eller kyrkostämman) borde äga utse ledamöter av samfällda kyrkorådet utan den begränsning av valbarheten till medlemmar av vederbörande församlingars kyrkoråd, som upptagits i de inom departementet uppgjorda utkasten till stadgor. Även i dessa fall har Kungl. Maj:t vidtagit jämkningar i de slutligen meddelade stadgorna i överensstämmelse med de gjorda erinringarna.

Samtliga av Kungl. Maj:t med stöd av församlingsstyrelselagen fastställda stadgor angående kyrkliga samfälligheter innehålla sålunda bestämmelser an-

gående kyrkorådets organisation, genom vilka fastställts antalet ledamöter i samfällda kyrkorådet och det antal medlemmar av detsamma, som skall utses från varje församling i samfälligheten. Flertalet stadgor innehålla dessutom föreskrifter, varigenom valbarheten till ledamot av samfällt kyrkoråd begränsas till medlemmar av vederbörande församlingars kyrkoråd — eller, i ett fall, till medlemmar av samfällighetens fullmäktigeförsamling.

Genom stadgandet i 1 § församlingsstyrelselagen, att med avseende å vården om gemensamma angelägenheter för kyrklig samfällighet, i den mån ej annat är föreskrivet, i tillämpliga delar skall gälla vad i lagen stadgas om församling, uppställs en bestämd gräns för Kungl. Maj:ts rätt att med stöd av 6 § i lagen meddela erforderliga särskilda föreskrifter i fråga om kyrklig samfällighet. De särskilda förordnanden, som Kungl. Maj:t i särskilda fall äger meddela för organisation av dylik samfällighet, få i följd av formuleringen av nyssnämnda föreskrifter icke stå i strid med de i församlingsstyrelselagen givna bestämmelserna, vare sig med de föreskrifter, som omedelbart hava avseende å kyrklig samfällighet, eller med dem, som direkt äro givna för församling; dessa senare äro subsidiärt tillämpliga även å kyrklig samfällighet. En motsvarande uppfattning av gränserna för Kungl. Maj:ts förordningsrätt lärar även få anses hava kommit till uttryck i det av vederbörande departementschef i det till propositionen, nr 100, till 1930 års riksdag med förslag till lag om församlingsstyrelse m. m. fogade utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden. Häri uttalades, att Kungl. Maj:t enligt församlingsstyrelselagen beträffande kyrklig samfällighet borde äga meddela de bestämmelser, som »utöver lagens stadganden» kunde anses påkallade. Samma ståndpunkt intogs även av konstitutionsutskottet i dess till riksdagen i anledning av nämnda lagförslag avgivna utlåtande, vari framhölls, att befogenhet tillagts Kungl. Maj:t att beträffande samfälligheter meddela de »ytterligare bestämmelser», som funnes erforderliga.

Med utgångspunkt från denna av utskottet uttalade uppfattning angående gränserna för Kungl. Maj:ts förordningsrätt i fråga om kyrklig samfällighet, finner utskottet de av Kungl. Maj:t beslutade stadgorna beträffande dylika samfälligheter, i vad de innefatta bestämmelser avseende organisationen av samfällt kyrkoråd, i flera hänseenden innebära ett otvetydigt överskridande av gränserna för denna förordningsrätt.

Vad först angår frågan om Kungl. Maj:ts behörighet att bestämma antalet ledamöter av samfällt kyrkoråd, äger Kungl. Maj:t enligt församlingsstyrelselagen icke någon behörighet härtill. Denna föreskriver i sin 43 §, att ledamöter i kyrkorådet väljas av kyrkostämman eller, där kyrkofullmäktige finnas, av dem till det antal, som stämman eller fullmäktige finna lämpligt med hänsyn till församlingens vidd och folkmängd; antalet ledamöter må dock, ordförande inberäknad, icke vara under fem eller över elva. Förevarande paragraf innehåller icke någon annan å kyrkorådet för kyrklig samfällighet omedelbart tillämplig bestämmelse än den på förslag av konstitutionsutskottet vid 1930 års riksdag införda föreskriften, att i samfällt kyrkoråd om möjligt en var av för-

samlingarna bör vara företrädd. Vid sådant förhållande äro alltså, i följd av de ovan fastställda grundsatzerna i fråga om Kungl. Maj:ts förordningsrätt beträffande kyrklig samfällighet, de i lagen givna bestämmelserna angående vilket organ, som inom de av lagen uppdragna gränserna äger besluta om antalet ledamöter i kyrkorådet för församling, tillämpliga även i fråga om kyrklig samfällighet. Beslutanderätten tillkommer sålunda samfälligheten själf genom dess stämma eller fullmäktige. Avgörandet av denna fråga bör dessutom ske genom ett beslut in casu och kan omöjligen fastlåsas i en av Kungl. Maj:t utfärdad och av Kungl. Maj:ts beslut beroende stadga angående kyrklig samfällighet. En jämförelse med 27 § 2 mom. i lagen, enligt vilket det uttryckligen tillagts Kungl. Maj:t behörighet att bestämma antalet fullmäktige för kyrklig samfällighet, bestyrker även, att Kungl. Maj:t, i saknad av en motsvarande uttrycklig bestämmelse för samfällt kyrkoråd, icke kan anses äga behörighet att bestämma samfällt kyrkoråds ledamotsantal. Riktigheten härav kan icke bestridas under hänvisning till departementschefens uttalande i det vid propositionen till 1930 års riksdag med förslag till lag om församlingsstyrelse m. m. fogade utdrag av statsrådsprotokollet, vari framhålles, att Kungl. Maj:t i fråga om kyrklig samfällighet kan meddela undantag från den i 43 § i församlingsstyrelselagen givna regeln om maximiantalet ledamöter i kyrkorådet. Detta uttalande — som i och för sig möjligen kan giva anledning till olika tolkningar — kan varken principiellt eller konstitutionellt tillmätas betydelse för fastställande av gränserna för Kungl. Maj:ts förordningsrätt enligt församlingsstyrelselagen, särskilt som lagen i det ämne, varom här är fråga, innehåller klart utformade bestämmelser. Konstitutionsutskottet vid 1930 års riksdag har så mycket mera saknat anledning att bemöta detta uttalande, som på utskottets förslag införts förut berörda bestämmelse, hänförande sig till frågan om de olika församlingarnas representation i samfällt kyrkoråd, i följd varav paragrafen otvetydigt måste anses vara tillämplig även på samfällt kyrkoråd.

Då det alltså enligt församlingsstyrelselagen tillkommer den kyrkliga samfällighetens beslutande organ och icke Kungl. Maj:t att fastställa antalet ledamöter i samfällda kyrkorådet, och då detta beslut är ett avgörande in casu, kan Kungl. Maj:t till följd härav icke heller, utan att dessa grundsatser åsidosättas, bestämma det antal medlemmar av samfällighetens kyrkoråd, som skall utses från varje i samfälligheten ingående församling.

De i flertalet av de av Kungl. Maj:t beslutade stadgorna upptagna bestämmelserna angående valbarhet till samfällt kyrkoråd, varigenom valbarheten begränsats till ledamöter av vederbörande församlingars kyrkoråd — eller, i ett fall, till medlemmar av samfällighetens fullmäktigeförsamling — stå i strid med en av församlingsstyrelselagens grundläggande bestämmelser om kyrkorådet och utgöra därför den avvikelse från allmänna församlingsstyrelselagens regler, som är ägnad att väcka de största betänkligheterna. I 44 § i denna lag föreskrives, att till ledamot i kyrkorådet må väljas endast den, som är röstberättigad å kyrkostämma samt boende inom församlingen och uppnått 25 års ålder ävensom kan anses vilja främja församlingslivet; i avseende på

obehörighet att vara ledamot i rådet skall i övrigt vad i enahanda hänseende gäller om kyrkofullmäktige äga motsvarande tillämpning. Några särskilda bestämmelser angående valbarhet till ledamot av kyrkorådet i kyrklig samfällighet finnas icke upptagna i lagen. De för kyrkoråd i församling gällande reglerna äro sålunda, i följd av vad ovan framhållits angående gränserna för Kungl. Maj:ts förordningsrätt enligt församlingsstyrelselagen, också omedelbart tillämpliga även å kyrkorådet för samfällighet. Då Kungl. Maj:t begränsat valbarheten till ledamöter av de särskilda församlingarnas kyrkoråd — eller, i ett fall, till ledamöterna av samfällighetens fullmäktigeförsamling — har därför ett åsidosättande av allmänna församlingsstyrelselagens bestämmelser ägt rum. Detta förhållande finner utskottet desto mera anmärkningsvärt, som en bestämmelse om dylik begränsning av valbarheten till samfällt kyrkoråd upptagits i kyrkofullmäktigesakkunnigas förslag, enligt vilket valbarheten skulle vara begränsad till ledamöter av vederbörande församlingars kyrkoråd, men ett motsvarande stadgande icke upptagits i det för 1930 års riksdag framlagda förslaget till lag om församlingsstyrelse.

På grund av vad sålunda anförts har utskottet funnit sig böra hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Stadener, samt mot föredraganden statsrådet Holmbäck.

Närvarande: Herrar Reuterskiöld, Sävström, Strömberg, K. J. Ekman, greve Spens, G. W. Hansson, Sundberg, Vennerström, Thorén, Åkerberg*, P. Sandström, Jansson i Edsbäcken, Borg, Pehrsson i Göteborg, Hallén, Anderson i Norrköping, Lindmark, Fast*, Petersson i Broaryd och Sandwall.*

* Ej närvarande vid justeringen.

2:o.

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 5 juni 1931.)

Stiftelsen Nordiska museet bildades år 1880 för övertagande av vissa av Artur Hazelius hopbragta samlingar. Stiftelsen, som har till ändamål att bereda »ett hem för minnen framför allt ur svenska folkets liv, men även ur andra folks, som med det svenska äro befryndade», omhänderhar bland annat vårderna av å Kungl. Djurgården belägna Nordiska museet och Skansen. Skansen utnyttjas förutom till den museiverksamhet, som förlagts dit, jämväl som en mot avgift för allmänheten tillgänglig rekreationsplats. Till underhåll av Skansenområdet beviljar Stockholms stad ett årligt anslag. Stiftelsen står under ledning av Nordiska museets nämnd. Den närmare vårderna av museet handhaves av en styresman.

Under en följd av år har riksdagen anslagit medel till understödjande av Nordiska museets verksamhet. För budgetåret 1928/1929 beviljades extra anslag å tillhoppa 178,025 kronor. I proposition till 1929 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t, att statens understöd i princip skulle begränsas till att omfatta avlöning, inklusive dyrtidstillägg, dels till de i museets tjänst anställda tjänstemän, vilka tillhörde den grupp befattningshavare som uppehölle museets

verksamhet som museiinstitution och följaktligen utgjorde de vetenskapliga och administrativa krafter, som vore behöfliga för den museala verksamheten, dels till den vaktmästar- och eldarpersonal, som tjänstgjorde i museibyggnaden. I anslutning härtill skulle anslag beviljas av Kungl. Maj:t och riksdagen, sedan detaljprövning ägt rum av museets behov för avlöningar. Riksdagen godkände icke detta förslag, utan ansåg i stället, att museet för här ifrågakomna ändamål borde tilldelas en summa, avpassad efter vad som med hänsyn till föreliggande omständigheter kunde anses skäligt. Denna summa hade riksdagen efter prövning av museets behov funnit böra för budgetåret 1929/1930 bestämmas till 190,000 kronor, däri då inräknats vad som kunde anses erforderligt för dyrtidstillägg åt museets personal. Riksdagen förutsatte härvid, att bemälda personal av museet avlönades efter samma grunder, som gällde för tjänstemän vid motsvarande statliga institutioner, varjämte anslaget beviljades under villkor att en ledamot i museets nämnd förordnades av Kungl. Maj:t samt på de övriga villkor Kungl. Maj:t kunde föreskriva. Jämväl för budgetåret 1930/1931 anvisades under enahanda villkor samma belopp, 190,000 kronor. Kungl. Maj:t ställde detta anslag till förfogande av Nordiska museets nämnd att av nämnden, mot redovisningsskyldighet inför riksräkenskapsverket samt under iakttagande av det av riksdagen uppställda villkoret, i mån av behov användas för det med anslaget avsedda ändamålet, med föreskrift tillika att ej mindre de i museets tjänst anställda tjänstemän, vilka tillhörde den grupp befattningshavare, som uppehöll museets verksamhet som museiinstitution, än även den vaktmästar- och eldarpersonal, som tjänstgjorde i museibyggnaden, av museet avlönades efter samma grunder, som gällde för motsvarande tjänstemän vid de statliga museerna.

I statsverkspropositionen till 1931 års riksdag upptogs ifrågavarande anslag i full överensstämmelse med det nästföregående år beviljade anslaget såväl i avseende å belopp som villkor. Statsutskottet tillstyrkte Kungl. Maj:ts förslag. Vid ärendets behandling i riksdagen bifölls statsutskottets hemställan angående ifrågavarande anslag i första kammaren utan diskussion. I andra kammaren yttrade herr Bengtsson i Norup bland annat: »Beträffande Skansen har nu under förra sommarens lopp gjorts en del uttalanden vid olika möten och i tidningspressen om att Skansen borde vara befriad från spritservering. Det kan icke komma i fråga, att jag gör något yrkande i det hänseendet, men jag vill vädja till Kungl. Maj:t att när det gäller en sådan plats som Skansen, som under årtionden varit en lugn tillflykt, fri från spritservering, för folk såväl från stad som landsbygden, vilka bege sig till Stockholm, regeringen måtte se till att Skansen även i fortsättningen får behålla samma karaktär som hittills. Jag har i övrigt endast att yrka bifall till utskottets hemställan.» Uti detta yttrande instämde 28 andra medlemmar av kammaren. Vidare yttrades ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

Riksdagen anmälde därefter i skrivelse till Kungl. Maj:t den 17 april 1931, att riksdagen för budgetåret 1931/1932 anvisat ett extra anslag av 190,000 kronor, under villkor att en ledamot i museets nämnd förordnades av Kungl. Maj:t och på de övriga villkor, Kungl. Maj:t kunde föreskriva, att utgå till museinämnden för att enligt dess bestämmande användas för museets ändamål.

Den 5 juni 1931 beslöt Kungl. Maj:t på hemställan av föredragande t.f. chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Holmbäck, att ställa anslaget till förfogande av Nordiska museets nämnd, att av nämnden, mot redovisningsskyldighet inför riksräkenskapsverket samt under iakttagande av det utav riksdagen uppställda villkoret, i mån av behov användas för det med anslaget avsedda ändamålet; och skulle som ytterligare villkor för anslagets åtnjutande gälla dels att såväl de i museets tjänst anställda tjänstemän, vilka tillhörde den grupp befattningshavare, som uppehölle museets verksamhet som museiinstitution, som ock den vaktmästare- och eldarepersonal, som tjänstgjorde i museibyggnaden, av museet avlönades efter samma grunder, som gälla för motsvarande tjänstemän vid de statliga museerna, dels att museet skulle vara skyldigt underkasta sig den granskning från riksdagens revisorers sida rörande anslagets användning, som Kungl. Maj:t kunde komma att föreskriva, dels ock att Nordiska museet icke utnyttjade den rätt till allmän spritutskänkning å Skansen, vilken museet erhållit genom Aktiebolaget Stockholmssystemets beslut den 26 september 1930.

Vid granskning av handlingarna i akten har utskottet icke kunnat utröna, att, såsom förutsatts i Kungl. Maj:ts beslut, någon rätt till allmän spritutskänkning å Skansen beviljats Nordiska museet.

Däremot har utskottet efter undersökning av hithörande handlingar hos överståthållarämbetet inhämtat följande: Sedan överståthållarämbetet genom beslut den 4 juli 1930, vilket sedermera vunnit laga kraft, meddelat Aktiebolaget Stockholmssystemet tillstånd att under åren 1931 och 1932 inom Stockholm idka detaljhandel med rusdrycker och i sådant avseende anordna 100 försäljningslokaler för utskänkning av spritdrycker och vin och 100 försäljningslokaler för utskänkning av vin, däribland vissa lokaler å Skansen, hade bolaget i en till överståthållarämbetet ingiven skrift med anhållan om fastställelse å överlåtelsen anmält, att bolaget genom ett vid skriften fogat kontrakt överlätit en av de sålunda medgivna rättigheterna till utskänkning av vin å direktören Carl Brolin att fortfarande från och med den 1 januari till och med den 31 december 1931 utövas i de inom Skansen belägna fastigheterna Hög- och Nyloften, Idunhallen, Bredablick och Bragehallen jämte å de för servering avsedda platserna i nämnda lokalers omedelbara närhet samt (undantagsvis) i Balderslunden och å planen utanför Bollnässtugan. Genom beslut den 31 december 1930 godkände överståthållarämbetet den ifrågavarande överlåtelsen.

Beträffande åter utskänkning av spritdrycker har rätten härtill, som år 1930 av Stockholmssystemet överlåtits å ovannämnde Carl Brolin under tiden den 21 maj—15 juni, den 9—16 och 28—31 augusti samt 2—7 september, under år 1931 icke blivit av Stockholmssystemet överläten, då i så fall överlåtelsen enligt lag måste godkännas av överståthållarämbetet, vilket icke skett, utan i den mån den ägt rum omhänderhafts av Stockholmssystemet. För sådant ändamål hava bland de lokaler, vari bolaget jämlikt överståthållarämbetets ovannämnda resolution den 4 juli 1930 medgivits rättighet att under åren 1931 och 1932 idka detaljhandel med rusdrycker jämväl upptagits Skansen (Hög- och Nyloften), varjämte dessa lokaler i vederbörlig ordning undergått besiktning och för ändamålet godkänts.

I enlighet med överståthållarämbetets ovannämnda, lagakraftvunna resolution den 4 juli 1930, har bolaget såsom det vill synas den 26 september 1930 på begäran av Nordiska museets styresman beslutat angående utskänkning av spritdrycker å Skansen. Detta bolagets beslut återfinnes emellertid icke i akten och har icke, då det ej tillhör något allmänt verks handlingar, kunnat bringas till utskottets kännedom. Vid förfrågan har tillika upplysts, att Nordiska museets nämnd icke erhållit besked om beslutets ordalydelse.

Utskänkning av spritdrycker har å Skansen sedan flera år tillbaka ägt rum å vissa lokaler till slutna sällskap. Allmän utskänkning har däremot ägt rum under festligheter, som plägat anordnas å Skansen i maj och juni ävensom under vissa dagar på hösten. Under år 1931 ägde allmän utskänkning rum den 15 maj till den 30 juni, och någon ändring synes Aktiebolaget Stockholmssystemets beslut den 26 september 1930 icke hava medfört.

Då Kungl. Maj:ts beslut i fråga om det med anslaget förenade villkoret beträffande spritutskänkning å Skansen syntes otydligt, har, efter vad utskottet inhämtat, styresmannen för Nordiska museet sökt erhålla upplysning om dess mening samt därefter till Nordiska museets nämnd avlåtit skrivelse av följande innehåll:

»I anledning av Kungl. Maj:ts beslut den 5 juni 1931 angående Nordiska museets statsanslag och villkoren för dettas utgående, har undertecknad av statsrådet Holmbäck muntligen erhållit följande upplysningar angående tolkningen av Kungl. Maj:ts beslut i vad detsamma angår spritutskänkningen på Skansen.

Regeringens mening är icke att genom sitt beslut söka åstadkomma någon inskränkning i den utskänkning som tidigare ägt rum. Något hinder för Nordiska museet att tillämpa sina spriträttigheter för slutna sällskap föreligger alltså icke. Beträffande den individuella spritutskänkningen borde däremot såsom tillförne gälla, att sådan utskänkning endast ägde rum i samband med festligheter och dylikt och i varje sådant fall skedde efter överenskommelse med A.-B. Stockholmssystemet. Formuleringen 'icke utnyttja den rätt till *allmän* (kurs. av mig) spritutskänkning' var gjord just med hänsyn till regeringens önskan att, utan att beröra serveringen för slutna sällskap, förhindra den individuella utskänkningen annat än vid ovannämnda särskilda tillfällen.» — — — »Avskrift av denna skrivelse har av undertecknad privat överlämnats till statsrådet Holmbäck, som varit föredragande i regeringen vid detta ärendes behandling, och har statsrådet förklarat sig icke hava någon erinran att göra beträffande dess innehåll.»

I anledning av Kungl. Maj:ts beslut samt med kännedom om berörda skrivelse beslöt Nordiska museets nämnd, alldenstund nämnden icke ansåge det möjligt att avstå från statsanslaget och då en ändring av Kungl. Maj:ts beslut för närvarande icke syntes möjlig, godtaga det i Kungl. Maj:ts beslut uppställda villkoret med den tolkning, som meddelats styresmannen av statsrådet Holmbäck.

Sedan nämnden meddelat Aktiebolaget Stockholmssystemet detta beslut, förklarade bolagets styrelse i skrivelse till nämnden, att enligt dess mening uttrycket »allmän spritutskänkning» kunde giva anledning till flera var för sig

väl försvarliga tolkningar, men att den tolkning, åt vilken nämnden givit uttryck, i varje fall icke kunde anses utesluten.

Redan förevarande ärendes beredning uppvisar betänkliga brister. Departementschefen hade bort tillse, att det av Kungl. Maj:t åberopade beslutet av Aktiebolaget Stockholmssystemet den 26 september 1930 varit till ordalydelsen känt före avgörandet. Beslutet finnes emellertid icke såsom nämnts återgivet bland handlingarna i akten. Det kan icke heller antagas annat än att föredragande departementschefen icke ägt kännedom om dess lydelse och innebörd, då det icke kan förutsättas, att han med kännedom härom kunnat tillstyrka ett beslut, berörande en av Nordiska museet från Stockholmssystemet förvärvat »rätt» till spritutskänkning å Skansen. Någon verklig rättighet härtill — det kan i detta sammanhang endast vara fråga om en juridiskt gällande rätt — hade Nordiska museet enligt gällande lagstiftning (25 § rusdrycksförsäljningsförrordningen) icke förvärvat och icke för egen del kunnat förvärva annorledes än genom överlåtelse av rättighet till spritutskänkning från Stockholmssystemet å viss enskild person företrädande museet. Dylik överlåtelse skulle därefter hava fastställts av överståthållarämbetet. Departementschefen hade före ärendets föredragning i statsrådet bort förvissa sig om huruvida överlåtelse skett och fastställelse söpts och meddelats. Någon framställning om fastställelse av överlåtelse från Stockholmssystemet av rättighet till spritutskänkning å Skansen har emellertid icke gjorts, varför något godkännande av dylik överlåtelse icke heller kunnat meddelas av överståthållarämbetet. Nordiska museet hade alltså icke vid beslutets fattande förvärvat någon lagligen gällande rättighet till utskänkning av spritdrycker å Skansenområdet, utan denna rättighet innehades alltså av Stockholmssystemet. Systemets beslut den 26 september 1930 torde därför få anses innebära, att systemet på framställning av Nordiska museets styresman beslutat att med utnyttjande av sin rätt företaga utskänkning av spritdrycker å Skansen.

Då föredragande departementschefen emellertid av regeringsbeslutets lydelse att döma måste hava förutsatt, att Nordiska museet förvärvat en rätt till spritutskänkning på Skansen, har utskottet funnit sig föranlåtet att upptaga till prövning även frågan, huruvida från denna utgångspunkt departementschefens tillstyrkan av Kungl. Maj:ts beslut i förevarande avseende står i överensstämmelse med gällande konstitutionella principer och gällande lagstiftning i övrigt.

Prövningen av frågan om spritutskänkningen å Skansen åligger enligt gällande lagstiftning icke Kungl. Maj:t vare sig för det fall att den sker efter överlåtelse av utskänkingsrättighet från Stockholmssystemet, så vida ej överståthållarämbetets resolution blivit överklagad, eller genom systemet självt. Något överklagande i besvärsväg hos Kungl. Maj:t av ett beslut av systemet självt torde i detta fall enligt gällande lagstiftning lika litet varit möjligt som en underställning hos Kungl. Maj:t därav. Men härmed är också avgjort, att föredragande departementschefen tillstyrkt Kungl. Maj:t uppställandet av ett villkor för anslagets utgående till Nordiska museet, vilket innebure, att Kungl. Maj:t inginge i omedelbar prövning av en fråga, som icke i laglig ordning dragits och under vissa förutsättningar icke ens kunnat dragas under Kungl.

Maj:ts bedömande. Det borde hava framstått såsom klart för föredragande departementschefen, att om Kungl. Maj:t såsom villkor för ifrågavarande statsanslags utgående uppställde det villkoret, att Nordiska museet icke begagnade en detta tillkommande rätt till spritutskänkning, museets nämnd endast hade att välja mellan att godtaga sagda villkor eller att nedlägga museiverksamheten, och att nämnden sålunda genom ett dylikt beslut faktiskt skulle tvingas att avstå från en rättighet eller förmån, vars lämplighet eller olämplighet skolat bliva i helt annan ordning bedömd.

Föredragande departementschefen har vidare förfarit konstitutionellt betänkligt, då han vid tillstyrkande av förevarande beslut angående anvisande av det av riksdagen beviljade statsanslaget till Nordiska museet förordnat om uppställandet av det med anslagets ändamål icke på något sätt sammanhängande villkoret angående spritutskänkningen på Skansenområdet. Utskottet håller före, att Kungl. Maj:t överhuvud taget saknat befogenhet att knyta ett dylikt villkor till ett anslag, som riksdagen avsett för bekostande av museiförvaltningen och icke för Skansen såsom allmän rekreatiionsplats. De villkor, som av Kungl. Maj:t kunna förbindas med ett anslag, måste äga ett sakligt sammanhang med dettas ändamål. Men något sådant lärer i nu förevarande fall icke kunna uppvisas. Det uttalande, som vid anslagets beviljande gjordes i andra kammaren, kan icke betraktas såsom något riksdagens ståndpunktstagande i frågan; snarare ger formen för detsamma vid handen, att ej ens meningen varit att erhålla något riksdagsuttalande i frågan. Däremot har visserligen riksdagen uttalat, att Kungl. Maj:t skulle äga uppställa villkor utöver dem, som i riksdagens skrivelse angivits, men häri kan icke ligga något bemyndigande för Kungl. Maj:t att uppställa vilka villkor som helst utan allenast sådana ytterligare villkor, som prövades vara lämpliga eller behövliga med avseende å anslagets disponerande.

Det tillkommer ej utskottet att bedöma, huruvida spritservering å Skansen överhuvud taget bör förekomma. Oavsett vilken mening som i denna sak är den riktiga skänker utskottet likvisst sitt erkännande åt den tanke att söka hindra en förvanskning av Skansens allmänna karaktär, som torde ligga bakom det av Kungl. Maj:t fattade beslutet. Detta oaktat finner utskottet angeläget att, även för det fall att en viss åtgärd i och för sig kan befinnas lämplig eller önskvärd, denna icke företages annat än efter nödig beredning och icke på ett mot konstitutionella principer och gällande lag stridande sätt, som betager den dess styrka och grund. Fördenskull har utskottet funnit sig föranlåtet att hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande t.f. departementschefen, statsrådet Holmbäck.

Närvarande: Herrar Reuterskiöld, Sävström, Strömberg*, K. J. Ekman, Thulin*, David Bergström, greve Spens, Sundberg, Vennerström, Mellén, Åkerberg*, Magnusson i Tumhult*, Engberg, Jansson i Edsbäcken, Hallén, Anderson i Norrköping*, Lindmark, Karlsson i Vadstena*, Holmström och Petersson i Broaryd.

* Ej närvarande vid justeringen.

Stockholm den 1 april 1932.

På konstitutionsutskottets vägnar:
C. A. REUTERSKIÖLD.

Reservationer:

A. Vid särskilda punkter i utskottets memorial.

I.

Vid ingressen i utskottets memorial:

1) av herrar *David Bergström* och *Jansson* i Edsbäcken, vilka ansett ingressuttalandet varken till innehåll eller form vara av beskaffenhet att kunna och böra såsom ingressuttalande ingå i konstitutionsutskottets dechargebetänkande.

2) av herrar greve *Spens*, *Sundberg*, *P. Sandström*, *Magnusson* i Tumhult, *Gustafson* i Kasenberg och *Lindmark*, som anført:

Vid ifrågavarande av 1931 års konstitutionsutskott gjorda anmälan enligt § 107 regeringsformen mot statsministern *Ekman* var fogad en reservation, däri åtskilliga ledamöter av utskottet förklarat sig icke hava funnit tillräckliga skäl till biträdande av denna anmälan. Då vi dela denna uppfattning, kunna vi icke ansluta oss till den av utskottet under förevarande punkt gjorda erinran.

II.

Vid punkten 1:o i utskottets memorial:

av herrar *Thorén*, *Jansson* i Edsbäcken, *Pehrsson* i Göteborg och *Hallén*.

III.

Vid punkten 2:o i utskottets memorial:

1) av herrar *Sävström*, *K. J. Ekman*, *Thulin*, *Vennerström*, *Hallén*, *Lindmark*, *Karlsson* i Vadstena och *Peterson* i Broaryd, vilka anført:

Den av utskottet med den förseglade sedelns hjälp gjorda anmälan under denna punkt tar helt och hållet sikte på frågans formella sida och ärendets formella handläggning. Vad utskottet härutinnan anført torde i varje fall icke vara av den natur, att en till sin innebörd väsentligen formell anmärkning konstitutionellt låter sig försvaras.

Utskottet har icke kunnat undgå att lämna sitt erkännande åt den bakom den formellt klandrade åtgärden liggande tanken att hindra en förvanskning av Skansens allmänna karaktär. Enär enligt vår mening det är en angelägenhet av allmänt intresse, att Skansen alltjämt får behålla sin karaktär av minnesplats för svenskt folkliv och svensk folkkultur och då en eventuellt vidgad spritutskänkning kunde befaras ogynnsamt påverka Skansens verksamhet för berörda syfte, synes utskottet hava bort låta de reala synpunkterna överväga de formella betänkligheterna.

På grund av vad sålunda anförts hava vi ansett, att utskottet icke hade bort beträffande det under omnämnda punkt avhandlade ärendet till riksdagen göra anmälan enligt 107 § regeringsformen.

2) av herrar *David Bergström* och *Jansson* i Edsbäcken, vilka ansett den i punkten omförmälda regeringsåtgärd icke vara av den beskaffenhet, att den bort föranleda utskottet att därom hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen.

B. Reservationsvis framställda yrkanden.

a. Ingressuttalande.

IV.

(Protokoll över finansärenden den 23 oktober 1931.)

av herr *Reuterskiöld*, som ansett utskottet hava bort uttala följande:

I 31 § i lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank stadgas, att, om Konungen på framställning av fullmäktige i riksbanken eller, där Konungen eljest så prövat nödigt, förordnat ombud att med fullmäktige i något särskilt ärende förhandla, fullmäktige må med Konungens ombud överlägga.

På föredragning och hemställan av chefen för finansdepartementet har Kungl. Maj:t den 23 oktober 1931 fattat följande beslut:

»Kungl. Maj:t finner gott förordna statsrådet och chefen för finansdepartementet *Felix Hamrin* att förhandla med fullmäktige i riksbanken rörande vissa åtgärder i samband med den ekonomiska krisen.

Tillika förordnar Kungl. Maj:t, att utdrag av statsrådsprotokollet i detta ärende skall tillställas fullmäktige i riksbanken.»

Utskottet har inhämtat, att inga handlingar föreligga i ärendet.

Utskottet anser sig inledningsvis böra omförmäla, att statsrådsprotokollen i vissa fall erhållit en avfattning, som varken i rubriken eller genom beslutets formulering lämnade grundlagsenligt nödvändig upplysning om det fattade beslutet och det bakom detsamma liggande rådslaget. I följd härav har utskottet, när ej heller några som helst handlingar funnits i ärendet, saknat möjlighet att beträffande dylika rådslag verkställa det konstitutionella bedömande, som åligger utskottet, och dechargefrågan måste förty beträffande dem förbliva öppen. Såsom ett synnerligen belysande exempel på dylika statsrådsprotokoll hänvisas till nu omhandlade protokollspunkt, som icke på något sätt anger, vilka de »vissa åtgärder» äro, om vilka särskilt uppdrag lämnats finansdepartementets chef att förhandla med fullmäktige i riksbanken.

β. Anmärkningsyrkanden.

V.

(Protokoll över justitiedepartementsärenden den 30 april 1931.)

av herr *Reuterskiöld*, som ansett utskottet hava bort uttala följande:

På hemställan av föredragande departementschefen, statsrådet *Gärde*, förordnade Kungl. Maj:t genom beslut den 30 april 1931, sedan Kungl. Maj:t samma dag beviljat presidenten i Svea hovrätt *Erik Teodor Marks von Wür-*

temberg avsked från presidentämbetet från och med den 3 maj 1931, samt utnämnt och förordnat ordföranden i lagberedningen Lars Birger Ekeberg att från och med samma dag vara president i nämnda hovrätt, Marks von Würtemberg att från och med sagda den 3 maj tillsvidare vara ordförande i lagberedningen.

Tillika föreskrev Kungl. Maj:t att Marks von Würtemberg under den tid detta uppdrag fortfarande skulle äga uppbära utöver honom tillkommande pension och dyrtidstillägg ej mindre ett arvode av 13,500 kronor för år än även ett årligt tilläggsarvode motsvarande skillnaden mellan, å ena sidan, det dyrtidstillägg, som befattningshavare i statens nyreglerade verk med en antagen årlig avlöning av tjugutretusenfyrahundranittiosex kronor ägde uppbära, och, å andra sidan, beloppet av det dyrtidstillägg friherre Marks von Würtemberg ägde åtnjuta å till honom utgående pension.

I följd härav utgör Marks von Würtembergs avlöning 23,496 kronor jämte dyrtidstillägg. För president utgår avlöning enligt avlöningsreglementet för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk tillhörande den civila statsförvaltningen med lägst 15 240 kronor och högst 17,040 kronor.

Enligt lag den 11 oktober 1907 angående civila tjänsteinnehavares rätt till pension (nr 85) 5 § inträder rätt till pension för manlig tjänstinnehavare vid uppnådda 67 levnadsår och 35 tjänsteår. Enligt 6 § inträder skyldighet att från tjänsten avgå: a) för innehavare av domareämbete vid fyllda 70 år eller, där han efter att hava uppnått de i 5 § för rätt till hel pension stadgade levnads- och tjänsteår, oavbrutet under sex månader på grund av sjukdom varit och fortfarande finnes vara till tjänstgöring oförmögen, samt b) för annan tjänstinnehavare vid uppnåendet av den i 5 § stadgade levnadsålder (67 år), Konungen dock obetaget att låta med avskedet anstå, därest och så länge tjänstinnehavaren prövas kunna i tjänsten på ett tillfredsställande sätt gagna det allmänna, dock icke i något fall längre än till fyllda 70 år.

Enligt gällande föreskrifter äger domare kvarstå tre år utöver eljest stadgad vanlig pensionsålder av 67 år, vid vilken dock även en domare har rätt att erhålla pension, om han så vill. Någon förlängning av den tid, en ämbetsman eljest må kvarstå i tjänst efter 67-årsåldern brukar emellanåt förekomma, men icke för längre tid än 1 år varje gång och icke efter uppnådd 70-årsålder, även om vederbörande äger full vitalitet och verksamhetsförmåga. Det skulle heller icke ha kunnat komma i fråga att förlänga f. d. presidenten friherre Marks v. Würtembergs presidentskap i Svea hovrätt utöver 70-årsåldern, och att under sådana förhållanden i stället låta honom övertaga sin egen efterträdarens den nye hovrättspresidentens förutvarande uppdrag såsom lagberedningens ordförande, vilken befattning måste anses minst lika krävande som presidentskapet i hovrätten, om än på annat sätt, kan utskottet icke finna principiellt riktigt. Då härtill kommer, att ledningen av lagberedningsarbetet, som avser en för lång framtid beräknad reform av vår allmänna lag i olika dess delar, principiellt bör anförtros åt krafter, som stå så att säga mitt uppe i den fort-

gående utvecklingen av de faktiska livsföreteelser, vilka skola genom nya rättsregler ordnas, kan det än mindre anses ur vare sig principiell eller praktisk synpunkt riktigt och lämpligt att, så vitt ej andra, i övrigt likvärdiga krafter alldeles skulle saknas — och detta kan näppeligen här anses vara fallet — överlämna ledningen av lagarbetet åt en man, vars ämbets- och domarebana är avslutad, huru förtjänt och verksamhetsduglig han än i ett särskilt fall må anses vara. Utskottet erinrar, att redan tidigare ett liknande förordnande givits, då Kungl. Maj:t den 26 juni 1925 uppdrog åt presidenten i Svea hovrätt Westring att, även efter erhållet avsked från presidentämbetet, fortfarande vara ordförande i processkommissionen, vilket uppdrag han emellertid, i motsats till presidenten friherre Marks v. Würtemberg i fråga om lagberedningen, innehåft redan under presidenttiden. Utskottet kan icke undgå att i detta nu upprepade förhållande se en viss fara också för fortsättning i framtiden och har, även med hänsyn härtill, funnit sig böra mot föredragande departementschefen, statsrådet Gärde, göra anmälan enligt § 107 regeringsformen.

VI.

(Protokoll över justitiedepartementsärenden den 18 december 1931.)

1) av herr *K. J. Ekman*, som anförde:

Genom beslut den 18 december 1931 fann Kungl. Maj:t, jämlikt 36 § i lagen den 2 augusti 1927 om utlännings rätt att här i riket vistas, gott förordna, att tyske medborgaren, förre kaptenen i tyska flottan Horst Gustaf Friedrich von Pflugk-Harttung skulle från riket utvisas, ävensom förklara det vara von Pflugk-Harttung förbjudet att utan Kungl. Maj:ts tillstånd återvända till riket vid äventyr, som i 41 § samma lag sägs.

Av de i ärendet hörda myndigheterna har ingen tillstyrkt eller påfordrat utvisningen.

Äberopade 36 § i nämnda lag lyder i hithörande del: »Där sådant av hänsyn till rikets säkerhet eller eljest i statens intresse finnes påkallat, må Konungen förordna om utvisning av utlänning, som i riket vistas.»

Vad som lägges von Pflugk-Harttung till last synes oklart. Det antydes emellertid, *dels* att von Pflugk-Harttung skulle hava medverkat vid olovlig införsel sommaren 1927 hit till riket av vapen och ammunition för den frivilliga, till polismyndigheternas förfogande ställda s. k. »Munckska kårens» räkning, *dels* att han kunde misstänkas hava med vapenanskaffning tjänat även en av myndigheterna icke erkänd sammanslutning av fascistisk karaktär.

Vad först påståendet om *olovlig vapeninförsel* beträffar, så avser det icke själva förvärvet av vapen och ammunition för den Munckska kårens räkning eller innehavet därav; utan skulle förseelsen hava bestått däruti, att vapnen — som inköpts i Tyskland — därifrån hit i landet införts utan att tillstånd till införandet, enligt § 9 i kungl. kungörelsen den 26 juli 1927, blivit från chefen för socialdepartementet utverkat. Von Pflugk-Harttung har uppgivit, att bestämmelsen härom varit för honom obekant, och att han icke åsyftat att

begå någon olaglighet. Även för de flesta svenska medborgare torde omförmälda bestämmelse vara okänd, ehuru denna omständighet vid överträdelse av författningen icke i och för sig kan medföra ansvarsfrihet, då ju lagarna måste förutsättas vara av landets invånare kända. Av handlingarna i ärendet framgår emellertid, att von Pflugk-Harttungs medverkan vid anskaffningen av ifrågavarande vapen och ammunition huvudsakligen bestått däruti, att han på anmodan av i handlingarna namngivna personer — däribland en löjtnant H. — och under deras uttryckliga, av dem vid förhör vitsordade försäkran, att det gällde en opolitisk beredskapsorganisation, avsedd att stödja polismyndigheten, infordrat prisuppgifter från och uppgjort avtal med den utländske försäljaren, under det att själva införandet av vapnen och ammunitionen samt godsets avhämtning och omhändertagande här i landet ombesörjts av andra, likaledes i handlingarna namngivna personer. I vad mån von Pflugk-Harttungs medverkan vid vapenanskaffningen kan ha medfört skyldighet särskilt för honom att utverka socialministerns tillstånd till vapnens införande i landet är icke i ärendet utrett.

Vidkommande de antydda förbindelserna med den *fascistiska rörelsen* har von Pflugk-Harttung bestämt förnekat, att han haft något med denna rörelse att skaffa eller vid tidpunkten för vapeninförseln ens avvetat dess tillvaro; och det föreligger icke heller något bevis för, att så skulle varit händelsen.

Beträffande denna rörelsens karaktär har i ett annat utvisningsärende, vilket av Kungl. Maj:t avgjorts *samma dag* som ärendet angående von Pflugk-Harttung och vilket varit av konstitutionsutskottet för granskning infordrat, blivit genom en av vederbörande polisintendent den 23 november 1931 avgiven rapport meddelat följande:

Enligt inhämtade upplysningar bildades »Sveriges Fascistiska Kamporganisation» troligen år 1926. Initiativtagare till och ledare för rörelsen synes från början hava varit redaktören H., vilken åtminstone själv framhållit, att han tagit initiativet till rörelsen, och att han vore den förste fascisterna i Sverige. *Något fastställt program för rörelsen torde i början icke hava förefunnits*, men hade redaktör H. i orienterande föredrag framhållit, att rörelsens syftemål vore *bekämpandet av kommunismen* och skulle således utgöra en motvikt mot kommunisternas vid den tiden stora aggressivitet och starka propaganda. *Senare* hade redaktör H. i en del föredrag belyst rörelsens ståndpunkt till det parlamentariska styrelsesättet, varvid redaktör H. framhållit, att *parlamentarismen i Sverige skulle bort, och att rörelsens medlemmar icke skulle deltaga i val*. Ett program för rörelsen hade *utarbetats och utkommit i tryck år 1928*, nämligen broschyren »Vår kamp». Denna broschyr utarbetades troligen av redaktör H. och löjtnant H. gemensamt och utlämnades till rörelsens medlemmar och, som ett led i fascisternas propaganda, troligen även till en del utom rörelsen stående men för densamma intresserade personer. Enligt denna broschyr skulle rörelsens närmaste mål gå ut på störtandet av det parlamentariska styrelsesättet, om så skulle erfordras med tillhjälp av våld, för införandet av en fascistisk diktatur vid sidan av konungamakten.

I rapporten uppgives vidare, att på *hösten 1929* en kongress hållits i Stock-

holm med ombud från de olika fascistiska avdelningarna, varvid *beslöts, att fasciströrelsen skulle nedläggas* och att rörelsen skulle omdanas till »Sveriges nationalsocialistiska folkparti». Detta parti uppgick emellertid redan *den 1 oktober 1930* uti en då bildad ny sammanslutning, benämnd »Svenska nationalsocialistiska partiet». Enligt det för detta parti gällande programmet strävar rörelsen efter: »en förening av handens och hjärnans arbetare på grundval av fackföreningsprincipen; kamp mot det utländska storkapitalets erövring av svensk produktion och mot semitismen. Genom propaganda och upplysning agiteras för ernåendet av ett kraftigt massparti, på vars grund majoritet skulle erhållas i folkförsamlingen för att på så sätt införa en oberoende och kraftfull svensksinnad riksstyrelse, vilkens första åtgärd skulle bli att till en stor del nedskära det privata storkapitalet till förmån för arbetare- och medelklass. *För ernåendet av regeringsmakten och för övrigt i alla avseenden vore våldet dock absolut förbjudet.*»

Genom denna rapport ställes i sin rätta belysning von Pflugk-Harttungs bestämda uppgift, att han icke haft kännedom om den fascistiska kamporganisationen eller därom att ovannämnda löjtnant H. tillhört denna rörelse eller på annat sätt »arbetat politiskt», förrän löjtnant H. vid något tillfälle troligen under *vintern 1928—1929* vid ett sammanträffande med von Pflugk-Harttung i svensk-tyska föreningen omtalat, »att han gått in för politisk verksamhet i fascistisk anda». Löjtnant H. synes nämligen, såsom ovan nämnts, hava deltagit i uppgörandet av det program för den fascistiska rörelsen, som utarbetades och trycktes år 1928. Det är uppenbarligen på denna fasciströrelsens förändrade karaktär, som löjtnant H. hänsyftat med sitt nämnda till von Pflugk-Harttung fällda yttrande. Att rörelsen dessförinnan haft någon samhällsomstörtande karaktär har icke blivit i minsta mån i ärendet ådagalagt. Det von Pflugk-Harttung till last lagda förfarandet i fråga om vapeninförseln ägde, såsom förut framhållits, rum redan på sommaren 1927.

Det måste betecknas såsom synnerligen anmärkningsvärt, att regeringen kunnat anse förekomsten av den lilla klick av fascister, räknande omkring ett 60-tal medlemmar, som fanns i landet vid tiden för vapenanskaffningen år 1927 och som då veterligen ännu icke umgicks med några som helst samhällsomstörtande planer, vara ett sådant hot mot rikets säkerhet eller statens intressen i övrigt, att det skulle vara nödvändigt att ännu 4½ år efteråt — sedan rörelsen för länge sedan totalt misslyckats och »kamporganisationen» upphört att finnas till — på blott lösa antydanden och utan tillstyrkan av någon utav de i ärendet hörda ansvariga myndigheterna ur landet utvisa en främling, som i 12 år vistats här och därunder, enligt vederbörande myndigheters och i ärendet hörda vittnens sammanställande vitsord, så vitt känt vore, ådagalagt ett oförvitligt uppförande.

Det bör tilläggas, att — enligt vad i handlingarna oemotsagt uppgives — »von Pflugk-Harttung i mars 1919 i Tyskland ställts under åtal vid krigsrätt för vissa under revolutionsstriderna timade händelser, men att von Pflugk-Harttung blivit från åtalet *helt frikänd*, vilken dom fastställts av dåvarande rikspresidenten Ebert».

På grund av vad i förevarande ärende förekommit finner jag mig föranlåten yrka, att *mot föredragande departementschefen statsrådet Gärde anmälan göres jämlikt § 107 regeringsformen.*

Med avseende å ärendets behandling inom utskottet vill jag tillägga, att utskottet på förekommen anledning i skrivelse till statsrådet Gyllenswärd den 1 mars 1932, jämlikt § 46 riksdagsordningen, anhållit om överlämnande till utskottet av de handlingar rörande frågan om utvisning av von Pflugk-Harttung, vilka kunde finnas inom Kungl. Maj:ts kansli utöver de handlingar, som redan blivit utskottet genom justitiedepartementet tillställda, samt att statsrådet Gyllenswärd — efter att ha inhämtat upplysningar från vederbörande departement — i svarsskrivelse den 2 mars meddelat, att ytterligare handlingar, som angå omförmälda den 18 december 1931 under punkt 31 meddelade utvisningsbeslut, icke funnes inom Kungl. Maj:ts kansli.

2) av herrar greve *Spens, Mellén, Sandström, Gustafson* i Kasenberg, *Anderson* i Norrköping, *Lindmark* och *Sandwall*, vilka förklarat sig instämma uti det av herr Ekman i omförmälda ärende rörande von Pflugk-Harttungs utvisning mot statsrådet *Gärde* riktade yrkandet om anmälan jämlikt § 107 regeringsformen.

VII.

(Protokoll över socialärenden den 17 maj 1931.)

av herr *Ekman*, som anförde:

Genom beslut den 17 maj 1931 fann Kungl. Maj:t för gott tillsätta en kommission, bestående av fem personer, med uppdrag att verkställa en allsidig undersökning rörande anledningarna till och förloppet av de oroligheter, som under den senaste veckan ägt rum i Gudmundrå m. fl. kommuner av Västernorrlands län, jämte i samband därmed stående spörsmål, ävensom till ledamöter i kommissionen utse justitierådet Arthur Lindhagen, tillika ordförande, förutvarande statsrådet professorn Bo Östen Undén, förutvarande statsrådet advokaten Jonas Eliel Löfgren, förbundsordföranden i svenska metallindustriarbetareförbundet Fritjof Ekman och bruksdisponenten Karl Anders Fredrik Göransson.

Till stöd för åtgärden anförde chefen för socialdepartementet statsrådet *Larsson*, efter gemensam beredning med cheferna för justitie- och försvarsdepartementen statsråden *Gärde* och *Rundqvist*, bland annat, följande:

»Såsom känt är, hava under den senaste veckan i Gudmundrå m. fl. kommuner av Västernorrlands län i samband med arbetskonflikt inträffat allvarliga händelser, varvid under ingripande från ordningsmaktens sida människoliv kommit att spillas.

Undersökningen om de timade händelsernas förlopp och orsaker torde i detta fall icke böra inskränkas till sådan utredning, som i vanlig ordning ankommer på länsstyrelsen jämte denna underordnade polismyndigheter. Vad som in-

träffat är nämligen av den utomordentliga vikt för landet i dess helhet, att en speciell utredning synes böra anförtros åt personer, som på ett särskilt sätt representera riksintresset. En vägande anledning härtill föreligger ock i den omständigheten, att skilda myndigheter blivit utsatta för anklagelser att genom försummelse i tjänsten hava föranlett eller medverkat till det timade. Slutligen torde utredningen bliva så omfattande, att redan på den grund särskilda anordningar torde vara påkallade. Undersökning synes därför böra anförtros åt en av Kungl. Maj:t utsedd kommission, som har att på sätt, som i huvudsak gäller om polisförhör, verkställa utredning och till Kungl. Maj:t inkomma med utlåtande, avsett att läggas till grund för de åtgärder, som Kungl. Maj:t eller vederbörande myndigheter må finna påkallade.

Undersökningen bör i första rummet avse förloppet av de oroligheter, som ägt rum. Vidare bör ingående uppmärksamhet ägnas frågan om orsakerna till de händelser, som utspelats. Härvid är av vikt icke blott att fastställa de yttre fakta, vilka givit den närmaste anledningen till vad som timat, utan även att söka i möjligaste mån klarlägga de faktorer, i övrigt av skilda slag, som kunna vara av vikt för belysande av orsakerna till det skedda och till att detta fått den omfattning, som varit fallet.»

I regeringsformen § 16 stadgas, att »Konungen låte en var bliva dömd av den domstol, varunder han rätteligen hör och lyder». I följd härav äger icke Konungen att för enskilda fall göra ändring i gällande lags bestämmelser av domstol genom tillsättande av extra ordinarie domstolar, kommissioner eller dylikt. Till domstolsförfarandet i brottmål är intimt knuten den föregående utredning, som vederbörande åklagare har att verkställa. Dennes befogenhet är ingalunda av beskaffenhet att kunna av Kungl. Maj:t i administrativ väg överflyttas på andra personer eller kommissioner i annan ordning än som sker, då viss person i laga ordning förordnas till särskild åklagare i visst distrikt eller beträffande visst mål. Men så har icke här skett.

Allmän åklagares befogenhet att tala å brott, och således även att verkställa den därför erforderliga utredningen, är stadgad i lag. Jfr K. F. den 16 februari 1864 om strafflagens införande, 19 §. Och beträffande allmän åklagare vid krigsdomstol förekommer motsvarande stadgande i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes, 54 §.

Det är den enskilde medborgarens rättighet, om han antastas, att bliva dömd icke av utomstående personer eller kommissioner, utan av laga domstol; och det är hans lika ofrånkomliga rättighet att på det förberedande stadiet få sin sak undersökt och utredd icke av ovidkommande personer eller kommissioner, utan av de myndigheter, som i laga ordning äro därtill satta. Endast på sådant sätt kan likhet inför lagen och full opartiskhet upprätthållas.

Den av Kungl. Maj:t i förevarande ärende tillsatta kommissionen har icke haft åklagares befogenhet, men den har likväl utpekade personer såsom i vissa hänseenden mer eller mindre brottsliga. Den skulle visserligen verkställa sin utredning på sätt, som i huvudsak gäller om polisförhör, men den har icke haft polismyndighets laga ställning. Den skulle representera »riksintresset», men dess sammansättning är sådan, att detta syfte måste anses från början förfelat.

Två av ledamöterna representera mot varandra stående ensidiga arbetsgivar- och arbetarintressen; två av de andra ledamöterna representera utpräglade politiska ståndpunkter. Resultatet av arbetet har också blivit ur »riksintresses» synpunkt otillfredsställande. Kommissionens utlåtande är ett politiskt aktstycke av en för svensk brottmålsundersökning främmande karaktär. Likväl har från Kungl. Maj:ts sida förklarats, att detta utlåtande vore »avsett att läggas till grund för de åtgärder, som Kungl. Maj:t eller vederbörande myndigheter kunde finna påkallade»; och därmed har åt detsamma förlänats en auktoritet, som föranlett åtgärder, vilka måhända eljest icke hade ifrågakommit.

Härtill kommer, att genom kommissionens tillsättande anhängiggörandet av de åtal, vartill fog må hava förefunnits, försenats, med påföljd att såväl parter som vittnen vid de omsider anordnade domstolsförhandlingarna i åtskilliga detaljer icke längre kunna med full visshet erinra sig det verkliga händelseförloppet.

Den utredning, som vid domstolarna skett och kommer att ske rörande ifrågavarande händelser, är ju emellertid på intet sätt beroende av kommissionens utredning; men blotta tillvaron av denna utredning försvagar på ett obehörigt sätt domstolarnas auktoritet. På varje punkt, där domstols utredning skiljer sig från kommissionens, kommer, säkerligen icke minst för parterna å ömse sidor, oviss- het och tvivel att uppstå, vilkendera utredningen bör tillerkännas vitsord, den av Kungl. Maj:t anbefallda, eller den av domstolen verkställda. Det är intet »riksintresse» att en sådan tveksamhet frammanas i saker, som gälla liv och död, plikt och heder.

På grund av vad sålunda anförts yrkar jag ansvar å de för Kungl. Maj:ts beslut närmast ansvariga statsråden *Larsson, Gärde* och *Rundqvist* jämlikt § 107 regeringsformen.

VIII.

(Protokoll över socialärenden den 22 juli 1931.)

av herr *Ekman*, som med instämmande av herrar *Reuterskiöld*, greve *Spens*, *Sundberg*, *Sandström*, *Magnusson* i Tumhult, *Anderson* i Norrköping, *Lindmark*, *Holmström* och *Petersson* i Broaryd, anförde:

Genom beslut den 22 juli 1931 fann Kungl. Maj:t för gott anbefalla

dels justitiekanslersämbetet att vid vederbörlig domstol anställa och utföra åtal mot de befattningshavare, som enligt den s. k. Ådalskommissionens undersökning finge anses hava brustit i fullgörande av sin tjänsteplikt eller eljest gjort sig skyldiga till brottsligt förfarande, varvid ämbetet borde äga att för åtals utförande förordna särskild åklagare,

dels länsstyrelsen i Västernorrlands län att föranstalta om den ytterligare utredning, som kunde finnas erforderlig för avgörande av frågan om åtals anställande mot de enskilda personer, som vid ifrågavarande tillfällen finge anses hava gjort sig skyldiga till brottsligt förfarande, och, i den mån utredningen

därtill gäve anledning, låta mot dessa anhängiggöra och utföra åtal vid domstol, där ej sådant åtal redan blivit anställt.

Till stöd för beslutet anförde chefen för socialdepartementet, statsrådet Larsson, efter gemensam beredning med cheferna för justitie- och försvarsdepartementen, statsråden Gärde och Rundqvist, följande:

»Den kommission, som Kungl. Maj:t den 17 maj 1931 tillsatt för att verkställa en allsidig undersökning rörande anledningarna till och förloppet av de oroligheter, som i maj månad ägt rum i Gudmundrå med flera kommuner i Västernorrlands län, jämte i samband därmed stående spörsmål, har numera avlämnat en den 20 juli 1931 dagtecknad berättelse med tillhörande bilagor. Enligt denna berättelse synes det föreligga åtskilliga omständigheter, som giva stöd för den uppfattningen, att vissa av civil- och militärmyndigheterna vidtagna dispositioner varit oriktiga eller i varje fall mindre lämpliga ävensom att vissa civila och militära befattningshavare jämväl i övrigt gjort sig skyldiga till fel och försummelse i sin tjänst eller eljest begått handlingar, som för dem kunna medföra ansvar. Det är av vikt, att ett slutgiltigt bedömande av dessa frågor kommer till stånd genom avgörande av domstol.

Berättelsen ger dessutom vid handen, att brottsliga handlingar förövats av personer i de folksamlingar, som vid ifrågavarande tillfällen uppträtt. I dessa delar föreligger dock icke en så fullständig utredning, att åtgärder för åtals anställande omedelbart kunna vidtagas.»

Kungl. Maj:t äger otvivelaktigt att i ett fall som detta omedelbart förordna om åtals anställande genom justitiekanslern och honom underordnade allmänna åklagare. Men den fordran bör därvid uppställas, att en sådan åtgärd icke vidtages, innan Kungl. Maj:t övertygat sig om, att den eller de personer, mot vilka åtgärden riktas, äro till den påtalade gärningen uppenbart skyldiga. Statens auktoritet kräver, att Kungl. Maj:t därutinnan icke misstagit sig, så mycket mera som genom åtalsbeslutet den upprättelse för en oskyldigt anklagad, som ligger däruti att, därest åtal icke bifalles, kunna, jämlikt 16 kap. strafflagen, få rekonventionstalan upptagen och bifallen, är för den tilltalade avskuren, då givetvis rekonventionstalan icke kan riktas mot de myndigheter, som allenast verkställt Kungl. Maj:ts befallning.

Motiveringen till ifrågavarande åtalsbeslut visar emellertid, att Kungl. Maj:ts regering icke själv bildat sig någon bestämd uppfattning om vare sig vilka civila och militära befattningshavare, som borde åtalas eller vilka förseelser, som borde läggas dem till last. Ej heller har Kungl. Maj:t i fråga om åtals anställande lämnat något utrymme för justitiekanslern eller honom underlydande åklagare att på eget tjänstemannaansvar inlåta sig på någon prövning härutinnan. Kungl. Maj:t har nämligen genom sitt beslut *bundit åklagaremyndigheterna vid den av kommissionen verkställda utredningen*, i det att Kungl. Maj:t anbefallt åtal mot de befattningshavare, som *enligt kommissionens undersökning* finge anses hava brustit i fullgörande av sin tjänsteplikt eller eljest gjort sig skyldiga till brottsligt förfarande. Att kommissionens undersökning därutinnan icke lämnar tillförlitlig ledning, framgår redan därav, att densamma ostriktigt brister i fullständighet, bland annat, i fråga om sådana brottsliga hand-

lingar, som förövats av personer i de folksamlingar, som vid ifrågavarande tillfällen uppträtt, och vilka handlingars förlopp och karaktär kunna vara av avgörande betydelse för frågan om överhuvud taget något överskridande av laga befogenhet från vissa befattningshavares sida ägt rum. (Jfr Ådalskommissionens berättelse, sid. 134—135.)

Det skulle vara för rättstillståndet i landet betänkligt, om den uppfattningen finge göra sig gällande, att Kungl. Maj:t skulle äga rätt att i brottmål förordna särskilda personer eller kommissioner att i de lagliga myndigheternas ställe verkställa den förberedande utredning, som för åtals anställande erfordras, och att vid denna utredning *binda* vederbörande åklagare.

Med anledning av vad sålunda anförts har jag ansett, att utskottet bort mot de för Kungl. Maj:ts beslut i ärendet närmast ansvariga statsråden *Larsson, Gärde* och *Rundqvist* göra anmälan enligt § 107 regeringsformen.

IX.

1) av herrar *Reuterskiöld, Sundberg, Vennerström, Engberg* och *Borg*, vilka ansett utskottet hava bort uttala följande:

Enligt § 72 regeringsformen skola riksbankens sedlar, vid anfordran, inlösas av banken med guld efter deras lydelse; dock att undantag härifrån, där sådant med hänsyn till krig, krigsfara eller svår penningkris prövas oundgängligen nödigt, må för viss tid medgivas av Konungen och Riksdagen samfällt eller, om Riksdagen ej är samlad, av Konungen på framställning av fullmäktige i riksbanken och efter samråd jämväl med fullmäktige i riksgäldskontoret.

I skrivelse till Konungen den 27 september 1931 funno sig riksbanksfullmäktige nödsakade hemställa, att Kungl. Maj:t måtte jämlikt 72 § 3 mom. regeringsformen till och med den 30 november 1931 befria riksbanken från densamma åliggande skyldighet att inlösa sina sedlar med guld, i samband varmed fullmäktige tillika hemställde, att Kungl. Maj:t täcktes utfärda förbud mot utförsel ur riket av guld, myntat eller i tackor, dock med undantag för guld som äges av riksbanken eller annan centralbank.

I berörda skrivelse anförde fullmäktige:

»Den kris inom det internationella betalningsväsendet, vilken särskilt framträdde vid Tysklands under sistlidna juli månad iråkade finansiella svårigheter, förvärrades i synnerlig grad genom Englands för en vecka sedan beslutade åtgärd att ej vidare tillämpa guldmyntfot. På grund av dessa omständigheter hava svårigheter uppstått att hemföra svenskt i utlandet placerat kapital. I anledning av den starka oro, som Englands åtgärd framkallat såväl inom som utom vårt land, har under den senaste veckan en mycket betydande efterfrågan gjort sig gällande på guld och utländska betalningsmedel. Denna har till största delen måst tillgodoses genom riksbankens försorg. Riksbankens innehav av guld och utländska valutor, som under sommaren undergått en mycket betydande minskning på grund av bland annat därav, att utländskt i vårt land placerat kapital hemtagits, har under den senaste veckan ytterligare reducerats med omkring 100 miljoner kronor.

Fullmäktige i riksbanken hade redan tidigare sökt förskaffa vårt land utländsk kredit till sådant belopp och på sådana återbetalningsvillkor, som inneburit trygghet för tillgodoseende av efterfrågan på utländska betalningsmedel. De förhoppningar, fullmäktige i det längsta hyst att genom sådan kredit sätta riksbanken i stånd att tillfredsställa denna efterfrågan, hava emellertid ej blivit infriade. Ej heller har utvecklingen blivit sådan, att man kunnat förvänta, att den allmänna oron skulle visa sig snabbt övergående.

Under den senaste veckan har riksbanken utfört guld till betydande belopp. Ytterligare mera avsevärd guldutförsel skulle medföra, att riksbanken ej skulle kunna iakttaga gällande bestämmelser om viss guldäckning av riksbankens utelöpande sedlar.»

Riksgäldsfullmäktige tillstyrkte med beaktande av vad bankofullmäktige anfört i yttrande samma dag bifall till bankofullmäktiges hemställan.

Statsrådet och chefen för finansdepartementet Hamrin yttrade vid föredragning samma dag i konselj inför Konungen:

»Såsom av bankofullmäktiges skrivelse framgår, hava de utomordentliga anspråk på guld och utländska guldvalutor, som framträtt sedan England övergav guldmyntfoten, föranlett, att det icke längre är möjligt för Sverige att fortsätta med att inlösa den svenska kronan i guld. Vad som hindrar detta är icke blott bristen i vår handelsbalans och omfånget av Sveriges kortfristiga förpliktelser till utlandet utan också den pågående mycket omfattande försäljningen av värdepapper till Sverige, varigenom utlandet förvärvar guldfordringar, vilka omedelbart måste inlösas. Ehuru jag är fullt medveten om de svåra olägenheter, som följa med ett övergivande av guldmyntfoten, nödgas jag därför anse, att nyssberörda i § 72 regeringsformen angivna förutsättning för riksbankens befrielse från guldinlösningen är för handen, och finner mig därför böra tillstyrka bankofullmäktiges enhälliga, av fullmäktige i riksgäldskontoret biträdda hemställan om sådan befrielse ävensom om exportförbud å guldmynt och oarbetat guld.

Denna åtgärd är uteslutande föranledd av det abnorma världsfinansiella läget och av den oerhört stegrade efterfrågan på guld, som tills vidare omöjliggör upprätthållandet av en internationell guldmyntfot, och är ingalunda ett tecken på svaghet i de svenska statsfinanserna.

Om Sverige alltså för närvarande måste lösgöra sitt penningväsende från förbindelsen med guld, bör detta, oaktat ofrånkomliga olägenheter, medföra den fördelen, att det långa och förödande priset i världen icke skall behöva i samma utsträckning som hittills göra sitt inflytande gällande i form av ökad arbetslöshet och i övrigt till skada för Sveriges näringsliv. Penningpolitiken synes nämligen nu böra inriktas på att med till buds stående medel bevara den svenska kronans inhemska köpkraft. Uppenbarligen innebär det nu tagna steget icke, att skilsmässan från guld är avsedd att bli definitiv. Tvärtom bör en återknytning till guld eftersträvas, så snart förutsättningar därför föreligga.

Under den närmaste tiden torde man hava att befara betydande svängningar i den svenska kronans utlandsvärde såsom verkan av tillfälliga spekulations-

företeelser. Men under förutsättning av en målmedveten svensk penningpolitik kan det förväntas, att den svenska kronans inhemska värde ånyo inom kort skall bliva bestämmande också för våra utländska växelkurser.

Av största vikt är det därvid, att vår för närvarande starkt passiva handelsbalans undergår en varaktig förbättring. De åtgärder, som i dylikt hänseende komma ifråga från statsmakternas sida, böra omedelbart tagas under övertägnande. Men därutöver bör envar enskild medborgare söka lämna sin medverkan genom att i möjligaste mån främja förbrukningen av vårt lands egna produkter.»

Statsrådet Gärde, med vilken statsråden Gyllenswärd och Rundquist instämde, anförde:

»En i hela vårt rättsliv så ingripande, för landets kreditförhållanden så allvarlig och till sina verkningar så oberäknelig åtgärd som den av bankofullmäktige nu förordade att befria riksbanken från skyldigheten att i guld inlösa av banken utgivna sedlar synes mig grundlagsenligt icke kunna försvaras med mindre den framtingas av förhållanden, som äro vårt land övermäktiga. Ur nu antydda synpunkter är fullmäktiges hemställan ägnad att inge betänkligheter. I det läge, vari denna fråga föreligger till avgörande, och då jag icke tilltror mig att hävda en från fullmäktiges avvikande uppfattning rörande den finansiella situationen, anser jag mig emellertid icke kunna avstyrka framställningen och finner mig vid sådant förhållande böra instämma i vad föredraganden anför.»

Kungl. Maj:t beslöt nämnda den 27 september, *dels* att befria riksbanken för tiden fr. o. m. den 28 september 1931 t. o. m. den 30 november samma år från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld samt utfärda kungörelse härom *dels ock* att utfärda kungörelse ang. förbud för annan än Sveriges riksbank eller utländsk centralbank att från riket utföra oarbetat guld m. m.

På särskild begäran har till utskottet överlämnats genom utrikesdepartementet förd telegramväxling rörande Sveriges förhållande till guldmyntfoten.

Av denna telegramväxling framgår att genom utrikesdepartementet den 23 september 1931 kl. 10 e. m. avsänts telegram till Sveriges beskickningar i Paris, Bern, Haag, Berlin, London, Washington, Oslo, Köpenhamn, Helsingfors, Warschau, Bukarest och Prag samt generalkonsulatet i New-York, däri beskickningarna och generalkonsulatet underrättades om att regeringen och riksbanken bestämt ämnade upprätthålla guldmyntfoten samt berättigades att meddela detta förhållande på därom framställd förfrågan.

Samtidigt underrättades utrikesminister Ramel, som vistades i Genève, i telegram om att utrikesdepartementet erhållit finansministerns bemyndigande att i mån av behov meddela regeringens och riksbankens i föregående telegram uttalade ställning till frågan om guldmyntfotens bibehållande.

Den 24/9 1931 kl. 4 e. m. avsändes till beskickningarna i Rom, Tokio, San Sebastian, Buenos Aires, Rio de Janeiro, Wien, Bryssel och Istanbul samt konsulaten i Sydney och Kapstaden följande telegram:

»Ni äger på förfrågan förklara att det är svenska regeringens och riksbanksledningens bestämda avsikt uppehålla guldstandard. Cabinet.»

Sistnämnda dag, likaledes kl. 4 e. m., avsände utrikesdepartementet på begäran av riksbankschefen till Sveriges minister i London följande telegram (nr 41).

»I Financial News gårdagsnummer uppges Sverige övergivit guldstandard. Ombesörj om så ej redan skett kategorisk dementi. Finansministern har i intervju dagens tidningar förklarat dylik åtgärd ej ens varit på tal. Cabinet.»

Svarstelegram ankom samma dag:

61. Edert telegram 41 måste ha grundats på en feluppgift, ty på grund av beskickningens dementi förrgår innehöll Financial news i går första sidan »these rumours were denied last night» (dessa rykten dementerades i går kväll).

Telegram till London den 25 samma september:

»Edert 61 Financial News i dag hitkomna nummer för onsdag innehåller på första sidan meddelandet att Sverige beslutat följa Englands exempel genom suspendering guldstandard. Ombesörj kategorisk dementi med åberopande av finansministerns uttalande. Cabinet.»

Svar från beskickningen i London inkom samma dag (nr 62).

Förutom dementien från beskickning vårt telegram 61 innehåller dagens Financial news under rubrik swedish position sound (Sveriges finansiella läge sundt) följande: (översättning) »rykten utifrån, att svenska finanserna hava bringats ur gängorna och att svårigheter uppkommit i fråga om att balansera budgeten förklarar finansministern vara osanna tilläggande, att svenska regeringen icke hade någon anledning att diskutera frågan om guldstandardens suspendering.» Uppgift daily herald i dag även dementerad.

I föreliggande ärende finnas, enligt till utskottet lämnat meddelande, inga andra skriftliga handlingar än bankofullmäktiges framställning och riksgäldsfullmäktiges yttrande däröver samt ovan berörda telegram till och genom utrikesdepartementet. Huruvida muntliga förhandlingar ägt rum — och i så fall i vilket omfång — mellan regeringen eller finansdepartementets chef å ena och riksbanksfullmäktige, deras ordförande eller förste deputerade, å andra sidan, är utskottet i följd härav obekant, vad angår ej mindre själva huvudbeslutet än även den ifrågavarande telegramväxlingen.

Beträffande huvudbeslutet eller alltså medgivandet till riksbanken att ej behöva inlösa riksbankens sedlar med guld, har utskottet, som finner det naturligt, att regeringen icke utan allvarliga och uppenbara skäl skulle eller kunde motsätta sig en från bankofullmäktige gjord och av riksgäldsfullmäktige tillstyrkt framställning härom, ingen erinran att göra.

a)

Vad åter telegramväxlingen beträffar, måste utskottet anse anmärkningsvärt, att finansdepartementets chef icke funnit behövt att erhålla något som helst skriftligt uttalande från bankofullmäktige angående det under dåvarande förhållanden tämligen djärva och till sitt möjliga förverkligande redan då

sannolikt tämligen ovissa program i fråga om guldmyntfotens orubbliga fasthållande, som genom telegramväxlingen kungjordes. Emellertid är utskottet, i avsaknad av nödiga upplysningar, icke satt i stånd att bedöma, i vad mån finansdepartementets chef haft eller icke haft stöd för sitt uttalande från bankofullmäktiges sida. Det synes dock utskottet uteslutet, att finansdepartementets chef överhuvud skulle kunnat låta utrikesdepartementet lämna officiella eller officiösa meddelanden ej blott om regeringens, utan också om bankofullmäktiges avsikter utan att hava ens under hand förvissat sig om de sistnämndas mening. Härav följer att det för utskottet blivit omöjligt att bilda sig någon säker mening i frågan om fördelningen av ansvaret för innehållet i den telegramväxling, om vars betydelse för den in- och utrikes skapade uppfattningen angående Sveriges ekonomiska och finansiella läge någon meningskiljaktighet icke kan efter utskottets mening med fog råda. Utskottet finner sålunda att sagda telegramväxling i och för sig varit beklaglig och i sina följder skadlig, men anser sig icke, i sakens nuvarande läge, kunna avgöra, huruvida huvudansvaret härför åvilar finansdepartementets chef eller icke; om annans möjliga ansvar har utskottet icke att göra något uttalande.

Däremot finner sig utskottet icke kunna undgå att göra anmärkning mot det i varje fall inkonstitutionella sätt, varpå frågan om regerings- och enligt uppgift riksbanksprogrammet samt dess kungörande för allmänheten utom riket blivit beredd och handlagd.

I detta avseende måste utskottet erinra, att det icke tillkommer departementschef att på egen hand genom officiella organ kungöra regeringsavsikter utan att först hava inför Konungen i statsrådet fått dem godkända. Även om man måste tillerkänna en departementschef stor frihet att genom personliga uttalanden till eller i sitt eget lands tidningspress eller på annat dylikt sätt meddela sina personliga avsikter, kan man icke medgiva att denna frihet även skulle omfatta officiella eller officiösa meddelanden till utlandet genom Sveriges beskickningar eller generalkonsulat. Om eller när sådana åtgärder tillgripas, måste fordras, att ett i laglig ordning under konstitutionellt ansvar fattat beslut först föreligger. Så har i nu omhandlade fall icke skett, då härom intet som helst protokoll förefinnes. Ej mindre anmärkningsvärt finner utskottet det vara, att finansdepartementets chef ej heller såsom föredragande i den konselj, där bankofullmäktiges framställning bifölls, ansett sig böra lämna Kungl. Maj:ts meddelande om en telegramväxling, som dock bort tagas i betraktande vid beslutets fattande och icke helt undandragas Kungl. Maj:ts bedömande.

Utskottet har därför ej kunnat underlåta att mot chefen för finansdepartementet, statsrådet Hamrin, göra anmälan enligt § 107 regeringsformen.

b)

Utskottet finner det vidare anmärkningsvärt, att sagda telegramväxling kunnat äga rum utan att, såvitt handlingarna utvisa, den t. f. chefen för utrikesdepartementet därom givit befallning eller med visshet ägt kännedom. Även om kabinetssekreteraren såsom departementschefens ställföreträdare i egen-

skap av chef för utrikesdepartementet såsom tillika ett slags centralt verk varit formellt befogad, enligt sin instruktion, att lämna beskickningar och konsulat meddelanden om olika rent faktiska förhållanden, är det icke möjligt eller tillåtligt att betrakta här omhandlade meddelanden angående vissa regeringsavsikter såsom dylika rent faktiska meddelanden utan att antingen ett regeringsbeslut i saken förelegat och varit känt för vederbörande eller utrikesdepartementets egen t. f. chef tagit på sitt ansvar att så förhållit sig. Det må vara i viss mån ursäktligt, om t. f. departementschef icke helt utövar den fortlöpande kontroll, som är även för utrikesdepartementets del konstitutionellt nödvändig, men detta förhållande får icke upphäva hans ansvar för vad departementet gör eller låter. Och det synes utskottet särskilt anmärkningsvärt, att t. f. chefen för utrikesdepartementet icke heller i den konselj, som slutligen hölls den 27 september, då han under alla förhållanden bort äga kännedom om telegramväxlingen från 23—25 september, funnit sig böra redogöra för denna och uttala sig om dess möjliga inverkan på den då behandlade frågans avgörande, oaktat han jämte två andra statsråd anförte viss avvikande mening till protokollet. Det synes utskottet, som hade just med hänsyn till denna telegramväxling någon regeringsåtgärd bort vidtagas för att söka borttaga det ogynnsamma och skadliga intryck, som den för allmänheten plötsliga omkastningen i regeringens ståndpunktstagande måst förutses kunna komma att överallt skapa och i verkligheten också skapade.

Med stöd av vad sålunda anförts, har utskottet funnit sig ej kunna underlåta att för riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot t. f. chefen för utrikesdepartementet, statsrådet Gyllenswärd.

2) av herr *Sävström*, som instämt i det av herr Reuterskiöld m. fl. här ovan under a) mot chefen för finansdepartementet, statsrådet Hamrin, framställda yrkandet om anmälan enligt § 107 regeringsformen.
